

Karácsonyi kislexikon

ABRONCS • Egy, a dél-szlovákiai magyar családoknál máig megőrzött népszokás karácsonykor az e célra félretett – rendszerint zöldre vagy pirosra mázolt – hordóabroncsnak is főszerepet biztosít. Az ünnep első napjának reggelén, amikor éji szállásukról kieresztik a baromfiudvar lakóit, ez az abroncs fogadja őket, teleszórva mindenféle válogatott magokkal. Minden jószág odaviharzik hát, s közös falatozásba kezd. Az eseménynek varázserőt tulajdonítanak. Úgy gondolják, hogy az így összeabroncsolt csirkék, tyúkok, kacsák és libák nem fognak elveszni a háztól, sem úgy hogy elkodorognának, sem úgy, hogy bárki ember vagy állat ellopna, magával ragadná.

ACÉLHORDÁS • Felsőgalgamentén karácsony reggelén a férfiak, fiúgyermekekkel mentek látogatóba ismerőseikhez szerencsekívánó, szerencsehozó felköszöntést mondani. A szokást az előadott népi rigmus első szavairól nevezték el. *Berényiné Lami Mónika* a helybéli parasztság életéről szóló könyvében így rögzítette a mondott verset: „*Acélt hoztam Önöknek, / hogy a fazekaik, / táljaik ne verődjenek, / baltáik ne törjenek. / Hogy a tyúkjai, / sok tojást tojjanak, / és legalább három / disznót vágjanak. / A kádjuknak essen ki a füle / és a gazdasszonynak /*

nőjön nagyra a hasa! Persze korántsem volt veszélytelen az efféle köszöntés. Berényiné azt is elárulja, hogy (nyilván régen, amikor még nem számított zaklatásnak) a kisfiúkat – pontosabban egy bizonyos, nadrágban hordott testrészüket – igencsak megszorogatták, hogy a ház tyúkjai egész évben sok-sok jó tojásokkal gazdagítsák a családot. Mindezért a legénykék pénzt vagy süteményt, diót s más efféléket kaptak.

ALMABOR • Argentínában az almabor szinte kötelező velejárója a karácsonyi ünnepnek. A templomba nem járó családok pontban éjfélkor koccintanak ezzel, a templomosok pedig a miséről jövet. Mivel úgy tartják, hogy ez biztosítja jövő évi egészségüket, még a gyerekeknek is muszáj ilyenkor almát inniük. Nekik a szülők belátása szerint egy-egy apró korty jut az alkoholos nedűből, vagy az almapezsgő gyerekváltozata. A felnőttek maguk is ihatnak ugyanúgy díszcímkézett, ám szeszfokkal is felruházott, almaborból készített pezsgőt, de árulnak gyöngyöző almabort is.

ARANYCSITKÓ • A magyar családoknál régebben (a karácsonyfa és az angyalkák térnyerése előtt) Erdélyszerte azt felelték az ajándékhozó kilétét firtató gyerekeknek, hogy ez az aranycsitkó (néhol aranyos csitkó) ügycöre. A ma már jobbára csak Máramaros környékén emlegetett jószág neve is jelzi, hogy a magyarázat mennyire a régmúltban gyökeredzik. (A csitkó szó ugyanis a mai csikó egykori, általános tájnyelvi megnevezése volt.) A legutóbbi évszázadban a rokonság valamely tagja öltött magára aranyosra festett lóruhát, s vett magára hasonlóan színezett lófejmaszkot. Aztán erősen zörgött-börgött az ajándékokkal, hogy a szomszéd

szobában is meghallják a gyermekfülek. A szülők, nagyszülők úgy intézték, hogy egy résen, vagy a résre nyitott ajtón át csemetéik a felügyeletükkel kifigyelhessék a jelenetet. Szegényebb családoknál még lómaszk se kellett. Elég volt egy lepedő, s alatta a fejét idéző, magasra tartott fejsze, erős nyihogás, némi dörömbölés, majd a felnyíló ajtón-ablakon behajigált ajándékok...

ÁRVAKÖLCSÖNZÉS • A nicaraguai polgárháború után vált szokássá, hogy a tehetősebb családok karácsony napjaira az árvaházakból magukhoz vesznek egy-egy anyátlan-apatlan kisgyereket. Megvendégelésükkel, megajándékozásukkal, az együtt töltött napokkal nemcsak neki, hanem maguknak is örömet szereznek. A nevelőintézetek a jótékonyági hajlam e szép kiélési lehetőségében sajátos forrást fedeztek fel, hisz csak úgy bocsátják ki növendékeiket, ha „kikölcsönzőik” hozzájárulást fizetnek, vagy megfelelő értékű ajándékokat adnak. Nem a kalmárszellelem működik bennük: ezeket használják fel arra, hogy az otthonban rekedt többi árva karácsonyát is beարnyozzák. Az alkalmi vendéglátásnak sokszor lett az ünnepnél is jóval szebb a vége: számos „karácsonyi kölcsönárva” talált ily módon örökbefogadókra, övele kiteljesedő új családra.

BÁLNABŐR • Manapság a világháló jóvoltából a nemzeti konyhák ünnepi fogásai hihetetlenül nagy távolságokat futnak be. A közzétett receptek és étékfotók alapján távoli tájak fogásait kóstoltatva teszik a háziasszonyok még különlegesebbé a családi együttlét napjait. Vannak országok, népek, amelyek karácsonyi remekeivel mégsem kísérletezik senki más. A december 24-25-i grönlandi lako-

mák kedvence, a mattak is egyike azon ételeknek, amelyeket nem fejeget, hogy más népek elorozzák. A bálnaszírban, bálnaszalonnával tállalt nyers bálnabőr, valami érthetetlen okból nem kelti fel más karácsonyolók képzeletét.

BÁNYÁSZ ZENEKAR • Németország keleti felén, karácsony másodnapján a bányász zenészek díszgyenruhába öltöznek, és utcai felvonulásra indulnak. Igyekeznek minél több közterületet végigjárni, végigzenélni. Nemcsak karácsonyi melódiák, hanem népdalfeldolgozások, s persze az elmaradhatatlan indulók is szerepelnek ilyenkor a műsorrendjükben.

BÁRÁNYRABLÁS • 2002-ben különös túszszedők és zsarolók borzolták fel a karácsonyi hangulatba révült olasz közvéleményt. Arcetóban történt meg az az advent elleni merénylet, amelyet helyi diákok követtek el, ellopván iskolájuk nyilvános betlehem jelenetének juhocka-bábuit. Annak rendje és módja szerint – miként a DPA, német hírügynökség helyszíni tudósítója világgá röpitette a hírt – pontokba szedték követeléseiket. Ne adjanak a tanárok házi feladatot a téli szünetre, eleve adjanak jobb osztályzatot mindenkinek... – s más effélék szerepeltek váltságdíj-feltételeik között. Túsz tárgyaló nem érkezett ugyan hozzájuk, súlyos fenyegetés ellenben igen. A rendőrség bevonása tette-e meg a hatását, vagy a teljesítés kilátástalansága, esetleg az, hogy eleve csak tréfának szánták tettüket a lurkók – ma már nehéz megállapítani. Az azonban tény, hogy a december 20-án eltüntetett nevezetes birkák 23-án hajnalban már eredeti helyükre kerültek.

BETLEHEM • A karácsonyi misztérium mindenütt Betlehemre, a hajdanvolt istállóra, jászolra, s a szomszédságukban törétekre tereli a figyelmet. Kevesen tudják azonban, hogy nem csak a közismert izraeli városka, hanem ezenkívül hat másik is ezt a nevet viseli a nagyvilágban. A New Hampshire-ben fekvő társát 1774-ben, akkori lakók szavazatai alapján ékesítették fel a

héberül eredetileg „a kenyér háza” jelentést hordozó nevezettel. Connecticut államban csak tizenhárom évvel maradtak le tőlük a névadók, így az ő Betlehemük csak harmadik (bár így is dobogós) a sorban. A New York államban virágzó, gazdag, közel negyvenezer polgára által lakott Betlehemet 1779-ben alapították. Található azonban ennél népesebb, egy csaknem 75 ezer lakosú Betlehem is Pennsylvániában. (Érdekességképp megjegyzendő, hogy e városban van egy Debrecen tér is.) A New Jersey államban levő Betlehem – amerikai léptékkal, és az előzőekhez mérve – csak egy kisközség, alig kevesebb mint négyezer lélekkel. Nemcsak Amerikára jellemző azonban e névkölcsönzés. Van egy Betlehem a Dél-Afrikai Köztársaságban is a Liebenbergs folyó partjainál. Ezt 1859-ben nevezték el Jézus szülőhelyéről. Nagyjából 77 ezer lakójának mintegy 85%-a fekete-afrikai, így joggal tehető fel, hogy arrafelé Boldizsár (Balthasar) a legnépszerűbb az eredeti Betlehemben járt „háromkirályok” közül.

BOKOLYI • A bokolyi, másnéven vakaró egy olyan kovász nélküli – lisztből és zsírból összegyúrt – lepénykenyér neve, amelyet a vándorló cigányok eredetileg a tábortűz parázsán sütöttek. Karácsonykor a hagyományörző roma családoknál az ősökre emlékezve mindig elkészítik, hogy az ilyenkor ugyancsak elmaradhatatlan, cigány módra készült töltött káposzta saftját ezzel mártogassák.

BOLDIZSÁR • A kis Jézus születési helyét ajándékokkal felkereső napkeleti bölcsek (mágusok), vagy ha úgy tetszik háromkirályok egyike. Amikor a három bölcset az emberi rasszok képviselőiként kezdték ábrázolni, rászabták az afrikaiak képviselőjét. Hagyományosan ő az, akit fekete bőrrrel, negroid arcvonásokkal festettek meg. (József Attilánál is akként mutatkozik be, hogy ő a „szerecseny király”.) Magyar neve, a Boldizsár a külszörök leg többjében Balthasar, azaz Baltázár, de azt, hogy pontosan melyik honból érkezett, csak egy államban vélik

tudni. (A kínai keresztényeket most ne számítsuk ide, hisz szerintük mindhárom bölcstőlük indult útra, kínai nevekkkel, helyi öltözetben, s az ott élőkének megfelelő bőrszínrel!) Venezuela az az ország, amely sajátos nézetet vall arról, hogy eredendően kié is Balthasar. Ott azt tanítják a gyerekeknek, hogy Etiópia királyaként látogatott el hódolni Betlehembe. No meg azt, hogy különös bőrbetegségben szenved: pigmentfoltokat hagy maga után. Másképp miért is rohannának az ajándékok láttán a gyerekek azonnal a tükörhöz? Ha ugyanis orcájukon valami különösen barna, gyanús cipőtisztítókrém-szerű foltot vesznek észre, rendkívül boldogok, hogy a háromkirályok egyike, az a bizonyos etiópai, hozzájuk ért, megsimogatta, megpuszilta őket.

Božiček • A szlovén gyerekek szenteste vagy karácsony első napján kapják meg az ajándékaikat. Náluk a betlehemi kisdéd teszi meglepetéseit a tiszteletére feldíszített fák alá. Jézuska neve náluk a Božiček.

CÉRNAGÖMB • Egy viszonylag újszerű karácsonyfadísz, amit az adventi készülődés részeként otthon lehet a gyerekekkel közösen, nagy vidámságok közepette elkészíteni. Édes munka ez – szó szerint –, hisz a fehér vagy színes cernák és a lufik mellett egy liter víz és 5-7 kanálnyi cukor kell hozzá. A léggömböket a vágyott díszek méretére kell felfújni és megkötni, aztán máris lehet teletekerni a cernával, a leghuncutabb módon hézagokat, nagyobb „lyukakat” hagyva a szálak között. Amikor kész, meg kell meríteni a langyossá hűlt cukoroldatban, majd néhány napos kiszáritás után kipukkasztható, és – a meghagyott rések valamelyikén – kiszedhető belőle a gumibélés maradványa. Óvatosan tárolva, több éven át újra felfüggeszthető az ünnepi fenyőre.

CIGARETTA • Régen, amikor még kevesen tudták, hogy a dohányzás „rákos az egészségre”, a cigaretta (akkori hivatalos nevén: a szivarika) is bevett karácsonyi ajándéknak számított. Az ünnepi díszdobozok,

a hagyományos csomagolásra ragasztott ünnepi matricák mellett igazi különlegességként úgynevezett mintagyűjteményeket hoztak forgalomba, amely olcsóbb válogatás volt a drágább termékekből. A 40-es évek elején a karácsonyi cigarettapakkban Nilus, Stambul, Memphis, Bajader, Princesas, Coronas, Triumph, Sphinx, Coronitas és Theba dohányrudacskákat kínáltak, amelyek neveikkel jól jelzik azt az elvágyódást is, ami a „háborúba szédült” Európa itteni karácsonyozóit is jellemezte.

CHRISTKINDL • Felső-Ausztriában, Steyr városka központjától alig néhány kilométerre található falucska, híres búcsújáró hely. A nevében a gyermek Jézust hordozó település postája volt a világon az első (1950. december 15-én nyílt meg), amely válaszolt a gyerekek karácsonyi kívánságait tartalmazó levelekre. Olyan díszes alkalmi pecsétet ütöttek feladásukkor a bélyegekre, amin karácsonyi motívumok: Jézuska, karácsonyfa, ajándékokat rejtő zsák voltak a dátumkiegészítők. 1955-től azok leveleit is fogadják, akik ugyan máshol adták postára küldeményeiket, de díszes bélyegzésükre vágnak. Falucska-juk postájáról minden ilyen levelet díszpecséttel továbbítanak a címzetteknek. Manapság évente több mint százezren látogatnak el hozzájuk személyesen intézni a kézi felülbélyegzést. (1989-ben a világon másodikként – éppen az ő példájukat követve – kezdett hasonló tevékenységbe a magyarországi Nagykarácsony postahivatala is.) A település templomában található a világ legnagyobb betleheme.

Christmas Africa • Az 1990-es évek végén indult el a Dél-afrikai Köztársaságból egy tervszerű mozgalom (Christmas Africa Projekt), mely az ünnepi külsőségeket a földrész sajátosságaihoz – és önértetéhez – szabja. A műfenyők helyett helyi fákat díszítenek és visznek be a kertbe vagy a házba, s a fehér színű angyalkák mellé, vagy helyükre, barnák és feketék kerülnek. A díszek is az afrikai kultúrkört idézik: apró zebradobok, dár-

dás pajzsok, zsiráfok, elefántkák, mini szóttesek és más meglepő – de a helyi kézműveseknek munkát és bevételt jelentő – ékítmények teszik egyre inkább afrikaivá a helyi karácsonyokat.

CSOKISZÉN • Ami mifelénk az ütlegelésre használatos vesszőnyaláb, az Spanyolországban a kő- és a széndarab volt. A rossz gyerekek ezt találták ajándék helyett az ablakban, az ágyuk mellett, vagy a fa alatt. Miként nálunk a vesszőnyaláb mára kedvesen figyelmeztető virgácsá alakult, az ottani bosszantó széndarab is teljességgel átlényegült. Az édességipar számtalan változatban s árban kínálja a műszeneket, műbriketteket. A háromkirályok egyikéhez, Boldizsárhoz kötődő „rosszaságjutalmak” – be kell látnunk – jóval kedvesebb figyelmeztetők annál, amit a Krampusz hordoz nálunk szertesztét. Aki ugyanis szégyelli a dolgot, egyszerűen befelelhatja a finom étcsokit, vagy sötétre színezett nugátot. A virgácsal ugyanezt kár is lenne megpróbálni.

Csúcsdísz • Az ég felé meredező fenyőfaág sokáig dísztelenül árválkodott. Erre, a legkiemelkedőbb helyre csak a XIX. században kezdtek színes papírképet csíptetni, fém- vagy üvegcupakokat tenni. Ahogy fejlődött a karácsonyfadísz-ipar, úgy lettek egyre érdekesebbek az alakzatok. A csúcsgömböket, gú-

lákat, kúpokat előbb a betlehemi csillagot jelképező formák, majd a pásztoroknak megjelent angyalt, illetve az ajándékhözönak kikiáltott mennylakókat ábrázoló követték. Az angyaldísz divatját egyes kultúrtörténészek *Viktória*, brit királynő udvarából eredeztetik. Állítólag elsőként a még ifjú uralkodónő karácsonyfája tetején csodálhattak meg ilyet. Az a szokás viszont Amerikából indult el, hogy – díszítse bárki is a fát – a legvégén a csillagot, vagy angyalt csakis a családfő teheti fel, illetve őáltala magásra emelve valamelyik gyermeke.

DIÓKERESÉS • Az ősi hagyományokhoz ragaszkodó szerb családoknál nem kötődik ajándékozás Jézus születésnapjához. „Nálunk nincsen ajándékozás, de régi szokás szerint az apa ilyenkor egy marék diót szór szét a szobában, amelyet a gyerekeknek meg kell keresniük...” – beszélt el *Sándorovits* László, a székesfehérvári szerb ortodox egyházközség elnöke néhány éve a Magyar Kurírnak.

EZÜST SERPENYŐ • Aki próbálta, tudja: nehéz a kötelező tisztelet parancsolta ajándékot venni valakinek, akinek kedvteléseit, szokásait valójában nem is ismerjük. Ezért talán nem is lenne illendő megmosolyogni a *IV. Ráma* néven uralkodó Mongkutot, az egyébként nagy tiszteletnek örvendő egykori szíami uralkodót. Akkor sem, ha *Viktória* királynőnek küldött karácsonyi ajándékát máig a diplomáciai balfogások példái közt emlegetik. A ma Thaiföldként ismert ország vezetője ugyanis néhány, színezüstből készült sütéserpenyővel lepte meg a brit világbirodalom akkori fejét. Nyilván úgy tapasztalta, hogy a nők örülnek az új konyhai edényeknek. Arra viszont, hogy egy királynő talán mégsem maga készíti a rántottáját – úgy látszik, senki sem merte felhívni a figyelmét.

ÉDES REGGEL • Szelídebb lelkű diabetológusok (cukorbeteggyógyászok) menten lefordulnak a székről, ha tekintetüket az ünneplő Bolíviára vetik. Az ottaniak azonban vagy nem tudnak a túl-

zott cukorfogyasztás veszélyeiről, vagy néhány napra nem hajlandók rettegni tőle. A szentestéről karácsonyra virradó reggelt mindenestre – és nem véletlenül – édes reggel néven emlegetik Bolíviában. És nemcsak emlegetik, hanem azzá is teszik. December 25-én a reggeli minden fogása édességből áll. Kakaó vagy csokoládéital, kalács, mézesfánk, különféle teasütemények, gyümölcskenyér (chanbergos) és mézeskalácsok – ebből áll a fantázia- és kalóriadús hagyományos ünnepi kínálat.

ÉGŐSOR • Nyolcvan dió nagyságú piros, fehér és kék színű izzóból először Edison barkácsolt fényfűzért, amivel családja 1822-es karácsonyát tette emlékezetessé. Az első, a maiakra jobban hajazó égősorral ellátott fenyő a washingtoni Fehér Házban volt megcsodálható, Clevelend elnök jóvoltából, 1895-ben. Ezek lámpáscskáik már kisebbek voltak, de még mindig jóval nagyobbak annál, hogy a polgári méretű lakásokban ne tűnének otrombának. Könnyen kiégtek, sok áramot fogyasztottak, előállításuk – így áruk is – sokáig megfizethetetlen volt a közembereknek. A világ gazdagabb felén az 1920-1950-es években vált sokak ünnepi díszévé, mifelénk viszont csak a 60-as évek végén lett igazán elérhető, s a 70-es évek elején igazán népszerű. Az olcsó üzemeltetés – a világító diódák (a LED-ek) hadrendbe sorakoztatásával – a közterületeket, a házakat, a fákat, a hidakat is ilyen fűzerek sokaságával tette feledhetetlen látványá. Valóságos verseny kezdő-

dött: ki tud évről évre több ilyen fényzuhatagot alkalmazni. A legtöbb karácsonyfaégővel, égősorokkal díszített fa kategóriájának világrekordját 2006-ban, Németországban, Kölnben állították fel. Az RTL segélyfáján százötvenezer égő világított. A teljesítmény értékét növelte, hogy a lámpáscskáik a jótékonyági adományvonalra beérkezett hívásoktól függően gyulladtak fel egyre nagyobb számban.

FELVONULÁS • A Luxemburgi nagyhercegség fővárosában (Luxembourgban) a karácsonyi időszak hivatalosan december első vasárnapján, egy nagy felvonulással kezdődik meg. A városháza elől induló zenés menetben résztvevők között sok a jelmez. Mikulásnak, angyalkáknak, a szánhúzó szarvasoknak, manóknak, illetve a Mikulás ottani segédjeként számon tartott Fekete Péternek öltöznek előszeretettel, de más – látszólag oda nem illő – mezben is tündökölnék. (Néhány alkalommal dinoszaurusz, Macskanő, sőt Pókember is masírozott a tömegben. Az esemény azért is számíthat nagy családi érdeklődésre, mert az ajándékhozók mezében felvonulók már ekkor is teljesítik küldetésüket: cukorkákat, csokoládét, süteményeket osztogatnak a megjelent gyerekeknek. A városvezetés is édes-ségcsomagokkal készül...

FENYŐHAJIGÁLÁS • Akinek nincsenek ötletei, hogy mihez kezdjen ünnep után a lecsupaszított (karácsonytalanított) fájával, annak figyelmébe ajánljuk a németországi Gadow évről évre megrendezett különleges versenyét. A megmérkőzők egy másfél méter magas lucfenyőt ragadnak torkon, hogy aztán sajátos dobótechnikákat alkalmazva, minél távolabbra hajítsák. Az eddigi csúcstartó 12,1 méteres teljesítménnyel őrzi elsőségét.

FISBEE • A kis manófigura, amely az Egyesült Államokban nagyjából tíz éve indult hódító útjára, mára sok szülő kedvencévé lett. A jellegzetes fizimiskájú apróság első példánya egy nemzedékkel korábban kezdte pályafutását egy kislány

polcára helyezve. Varázserővel rendelkezik, ami nyomban elszáll, ha megérinti egy gyermekkéz, azaz kizárt, hogy fálnak fordítsák – állították róla. Feladata ugyanis az volt, hogy egész decemberben figyelje a gyerekszoba lakóját, és beárulja a Téliapónak valamennyi jó- és rossztettét. A karácsony előtti éjszaka a szülők mindig kicsenték az őrhelyéről, s csak a következő decemberre csempeszték vissza, ugyanúgy éjszaka. Amikor a lány felnőtt, ilyen manócskákat kezdett gyártani, s a történetét is mellé téve, árusítani kezdte. Mint említettük nagy sikere lett. Az anyukák és apukák úgy tűnik, nagyon pártolják a gyermekeiket jóra intő, őket megleső manókat, s alaposan kihasználják, hogy csemetéikben még nem él előítélet a kémekkel, kémkedéssel, árulókkal, árulással kapcsolatosan.

FŐZŐVERSENY • A révkomáromi oláhcigányoknál – ahogy azt *Varjú* Katalin 1998-as élményei alapján rögzítette – december 25-én minden roma asszony úgy főzött, hogy még családja elől is eltitkolta, milyen eledelt készít. „Ezt vitték a karácsonyfás házhoz, egymással elcserélgetett edényben, nehogy valaki felismerje, melyikben ki által készített étel van. Ez a nap volt a Maj lásoj i zimno techan kiravel kogyi romnyi? (Melyik asszony készíti a legjobb ételt?) főzőverseny napja. Pontos forogatókönyve volt az egésznek.” Az érkezésnek, ülésrendnek, az ételek értékelésének és az azt követő ünneplésnek is.

GAUDETE VASÁRNAP • A karácsonytól harmadik, az úgynevezett örvendezés vasárnapja a katolikus egyházban. Nevét a szentmisét indító – a miséző és kísérete bevonulása alatt felzengő ének – első mondatáról kapta: „Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete!” (Örvendjete mindig az Urban, megint csak azt mondom, örvendjete!) Erre az örvendezésre utal az is, hogy az adventi koszorún ezen a vasárnapon nem bűnbánatra utaló lila gyertyát gyújtanak, hanem az örömet megjelenítő rózsaszínt.

GYERTYA • A fenyőfára csipetett és meggyújtott kánócú gyertyácskák ma ismert legelső említése *Liselotte* pfalzi grófnő nevéhez fűződik. Ő írta le egy 1708-ban keltezetett levelében, hogy gyermekkorában, a heidelbergi kastélyban már az 1660-as években ezek lángjaival tették különlegesen meghitté a karácsonyesteket.

GYÓGYSZALONNA • Ahogy azt a székely-sóvidéki népszokások jeles kutatója, *Barabás* László is lejegyezte, a szovátai katolikusok a szent éjszaka töltött káposztát főztek, melynek levében egy kisebb darab szalonnával is ugyanezt tették. E szalonnát – szinte azon melegében – a karácsonyi kalácscsal együtt elvitték az éjféli misére is, ahol a pappal mindkettőt megáldatták. Ezt a megszentelt szalonnát azután igen nagy becsben tartották, mivel bármilyen betegség is tört rá a családtagokra, ebből metéltek, s ettek gyógyulást remélve egy parányi szeletkét. Ha e házi patikaszerből netán már kifogytak, bizton támaszkodhattak a segítőkész szomszédokra vagy a szélesebb atyafiság szentelt szalonnacsík-tartalékaira.

GYÜMÖLCSKENYÉR • Felső-Ausztria legtöbb vendéglőjében 1914-ig a törzsvendégeknek karácsonykor ingyen mérték a gyümölcskenyeret. Ha kérték, ha nem, tettek belőle bőven az asztalukra, s fizetséget nemcsak nem kértek, de tukmálásra sem fogadtak el érte.

HADIFOGLYOK • Volt idő, amikor a karácsonyi gyertya nemcsak az ünnepre emlékeztetett. Ernst *Reuter* nyugat-berlini polgármester – a megszálló francia-angol-amerikai szövetségesek jóváhagyásával – kérte fel a rommá lőtt német főváros lakosságát, hogy szenteste, mindazon házaknál, ahol valamely családtag hadifogságban van, tegyenek egy égő gyertyát az ablakba. A gyertyafénnyel jelezzék, hogy hazavárják őket.

HADÜZENET • Korunk legrégebben zajló háborúja kétségkívül a koreai. 1953-ban csak a hadműveletek értek véget, de békét azóta sem kötöttek.

Észak és Dél között finoman szólva is fagyos a légkör. Karácsonyoként is többnyire összevesznek. Egy kilátótorony díszkivilágítása az oka a viszálynak. Dél-Korea ugyanis decemberre az e célt szolgáló fémeretekkel hatalmas karácsonyfává változtatja, így éjszakákra fénybe vonja a dombtetőn magasodó épületet. Ez Észak-Korea határmenti településein, sőt a nem túl messze fekvő Keszong nevű nagyvárosából is igen jól látható. A hatást fokozza, hogy a tetejére csúcsdíszként egy méretarányos feszületet helyeznek. E tény az phenjani kormányzat – amelyik finoman szólva sem szívleli a vallásosságot – fényekkel való keresztény hittérítésnek, valószínű merényletnek bélyegzi, támadásnak tekinti az ország ideológiai berendezkedése ellen. Többször is a háború kiújulásával fenyegette meg ezért a délieket, így érve el a fények kikapcsolását, illetve megelőzését. 2003-2009 között el is maradt a felkapcsolás. A rákövetkező évben egy halálos áldozatokat követelő határincidens megbosszulásaként újra jött a fényár, ami miatt a dühödt ellenfél a szomszéd ország lövetésével fenyegetett. Azóta többnyire „fényfenyegetéses fénynyugvás” van. Mindenesetre talán ez a különös „műkarácsonyfa” az egyetlen a világon, amely a béke és szeretet ünnepén (akár így, akár úgy) a gyűlölség fokmérője.

HAJDINA • A hajdina hajdan a szegények eledele volt. Elsősorban kásaként fogyasztották ezt a „hamisgabonát”, amely a XIV. században terjedt át Ázsiából Európába. E keserűfű-féle magjaiból készült dara, illetve liszt elérhető volt a kispénzűek számára is. Ma ismét előtérbe került, mert mint kiderült, jóval egészségesebb, mint a búza és rozs felhasználásával készült ételek. A franciaországi Bretagne-ban azonban nem kell újra felfedezni. Ott folyamatosan megőrizte a hagyomány. Karácsony első napján a reggeli mindmáig a hajdinapalacsinta, amit a tetején jóféle tejföllel megkenve szolgál fel a háziasszony.

HAJNALI MISE • A szóbeli elszánások kevesek! Sokat csak a tettek-

ben megmutakozó alázat jelent. A Fülöp-szigetek katolikus közösségei legalábbis ezt tekinti az elhelyült hit, a Messiás eljövetele utáni őszinte vágy bizonyosságának. A hajnali misét, a Roratét ott ugyanis emberpróbáló időben tartják. December 16-tól 24-éig mindennap hajnali 4 órakor kezdik a templomokban. Csak azt tartják méltónak a karácsony ünneplésére, aki a kilenc közül egyetlen alkalmat sem hagy ki, s egyik kezdetéről sem kesisik le. Arrafelé ezért többnyire már 3-kor csöngenek a vekkerek, hogy ki-ki időben odaérjen. A karácsony első, méginkább a második napja hozza meg számukra tehát a „végre kialudhatjuk magunkat” élményét.

HÁZSZENTELÉS • Karácsony napjában az örmény egyház papjai körbejárják híveik otthonait és szenteltvízzel hintik meg házaik, szobáik és gazdasági épületeik sarkait.

INDIÁN APÓ • Brazíliában az 1930-as években felerősödött az a törekvés, mely szerint Latin-Amerika nem hagyhatja, hogy az Egyesült Államok a maga képére formálja. Annál kevésbé, mivel az őslakók kultúrája megelőzte itt az európai hódítókat is. Szabályos küzdelem kezdődött az (észak)amerikai „kultúrgiccs” visszaszorítására. Ennek a kultúrharcnak a reklámokból jól ismert pufók Santa Claus-alakkal és az Európából kölcsönzött szikár püspökfigurával (Papa Noellel) szembe állítható brazíl Mikulás megteremtése is fontos része volt. Ma már lehetetlen eldönteni, hogy Monteiro *Lobato*, az ünnepelt író, vagy a szélsőjobboldali politikus, Plínio *Salgado* említette-e elsőként Vovo Indiót (Indián apót), de népszerűvé mindenképp Lobato tette. Történetében a gyerekeket ajándékokkal meglepő személy egy rabszolgából lett, erdőkben élő, szabadon vándorló öregember, az idős indiánokra jellemző karakterjegyekkel. Fején indián toll-ékkal, meztelen felsőtesttel, nesztelenül, észrevétlen közelíti meg a jógyerekeket otthonait, hogy ajándékait elhelyezhesse, mire karácsonyra ébrednek. Mesekönyvek képregényűjságok, képeslapok terjesztették

el számtalan történetét és portréját. Amikor a fundamentalista politika végleg kiszorult a hatalomból, Indián apó is el-elmaradozott őserdei otthonában. 1956-ban *Érico Curado* költő még leleplező (leszoktató) gyerekverset is írt róla, melyben azt állítja, hogy a Papa Noel által hozott édességek nagy részét Indián apó ellopja a gyerekektől. Egymaga befalja valamennyit. Csoda-e, ha ezek után elfogytak a hívei?

IRÁNYÍTÓSZÁM • Ma már csak kevesen emlékeznek arra a *Siménfalvy* Sándor által alakított öreg postás bácsira, aki a vállán egy hollóval figyelmeztette az országot. A falragaszokon és tévéreklámokban egyaránt arra szólított fel, hogy valahogy meg ne feledkezzenek az emberek a borítékokra írandó irányítószámokról. Ha a gyerekek levelet írnak a Mikulásnak, ma talán már a kisebbek is sejtik: nem elég a címzett nevét és az Északi-sarkot felírni-felrajzolni, szükség lehet az irányítószámra is, hogy folyamodványuk kézen-közön el ne kallódjon. Kanadai újságírók találták ki Mikulás könnyen megjegyezhető irányítószámát, amely szerintük így fest: „H0H0H0”. Nem kell különösebb kódfejtő tudomány ahhoz, hogy a háromhár-háromnullás kombináció eredetét kitaláljuk. Az amerikai Mikulás arrafelé jellegzetesnek hitt (s a filmek révén már másutt is ismerősen csengő) neve-tése, az a bizonyos Ho-ho-ho! volt az ihlető.

JANUÁR 6. • Bár a karácsony megünneplésének hivatalos december 25-ei időpontját a keresztény egyház első általános gyűlése, a niceai zsinat csak 325-ben határozta meg, a megváltó világrajöttéről már korábban is megemlékeztek. A 220 körül elhunyt Alexandriai Szt. Kelemen jegyezte fel, hogy kortársainak egy része január 6-át tekintette Krisztus születésnapjának (Nativitatis Domini). Egyiptomban sok, IV. század előtti dokumentum maradt fenn, amelyek szintén ezt az időpontot és szokást igazolják. (Az ortodox karácsony január 7-re esik, ma az egyiptomi kopt keresztények is ekkor ülik

meg az ünnepet. A legelső keresztény államban: Örményországban viszont ma is január 6-án emlékeznek meg a betlehemi újszülöttről.)

JÁSZOLTÁNC • Néhány eltörölt szokás emléke sokszor csak az ellenük folytatott küzdelem, a tiltásukkal kapcsolatosan rögzített és szétküldött utasítások révén marad fenn. Mivel az egyház az egész középkort végig küzdötte a templomidegennek tartott hagyomány felszámolásáért, több irat is nyilvánvalóvá teszi: a spanyol hívek karácsonykor a felszentelt falak között táncoltak. Az oltár elé kitett jászolt s az abba fektetett babát lejtették körül. Miközben népdalokat énekeltek, föl-fölkapták és megringatták a bölcsőben fekvő kisedet. A békés feddés, korholás és a fenyegetés is kevés volt, így a jászoltáncot a XVIII. században végül betiltották.

JULEBRUS • Norvégiában minden magára valamit is adó sörfőzde, az advent idejére saját alkoholmentes, szénsavas üdítőitalt palackoz a gyerekeknek. Többnyire piros, de néhol inkább sörösárga vagy halványbarna, sőt néhol határozottan spenótszínű üdítőket tartalmaznak díszes címkéjű flakák. Eper-, málna-, szeder-, meggy-, kávé és kivi-ízűek, de csakis október és január vége között vásárolhatók.

KAPUHORDÁS • A Dorog környékén élő sváb fiatalok, ahogy azt *Tisovszky* Zsuzsanna néprajztudós rögzítette, ma is ápolják ősik karácsony másnapi hagyományait. A Jánosok és Istvánok köszöntését jól ismert (és már várt) vidám csínytevésekkel teszik emlékeztessé. Sorra leakasztják azt utcai és kertkapukat, hogy jó messzire vigyék a háztól, hadd keressék hosszasan a gazdáik. A bejárati ajtókat viszont, ha tehetik, mindenféle torlaszanyaggal elbarikádozzák).

Karácsonyfa-csere • A tengerpart környékén élő dánok még az előző század derekán is ragaszkodtak egy másutt szokatlan megoldáshoz: miután gondosan feldíszítették a karácsonyi fenyőt, rövid úton túladtak rajta. E célra készített sü-

teményekkel, édességekkel függesztették tele az ágait. Sötétedés-kor aztán elstáltak vele a közeli erdőt átszelő valamelyik gyalogútra, tisztásra, meggyújtották rajta a gyertyácskákat, majd, amikor azok lángja kihunyt, kivágtak maguknak egy apró fenyőt, vagy ágakat metszettek egy nagyobbbról. Ez, illetve ezek díszítetlenül kerültek a karácsonyi szobába. Az erdőn hagyott fa finomságai a vándorok, és a másnap csemegézni odakutató szegényebb gyerekek számára jelentett örömet, a helyébe kerített csupasz fenyő pedig a családoknak, hisz arra emlékeztette őket, hogy ismét sikerült másoknak derűs ünnepet szerezniük.

KARTONDÍSZEK • A karácsonyfa első díszei közé tartoztak. A környíráható, színesen nyomtatott kartonlapokból kosárcákát, virágokat, dobozokat, állat-, növény- és mesefigurákat, bibliai jeleneteket lehetett saját kezűleg összecsirizezni. 1901-ben Drezda és Lipcse térségében kilenc olyan cég is működött, amely ilyeneket állított elő. Az I. világháborúig egész Európában elterjedtek, majd a technikai lehetőségek fejlődésével feledésbe mentek.

KÉSHARAPÁS • *Bereznai* Zsuzsanna ismertette a dusnoki ráchorvátok azon népszokását és hiedelmét, mely szerint szenteste a vacsorát egy késsel kell megkeverni. Mégpedig jó okkal, mert utána mind ráharapnak a késlapra. Aki ugyanis ezt teszi, annak egészségesek maradnak a fogai.

KÓRUSKONCERT • A szombathelyi szlovének visszatérő közösségi rendezvénye az anyaországi énekkarok részvételével zajló karácsonyi koncert, melynek mindig a Szent Márton-templom ad otthont. A muravidéki Selo település és Bogojina templomi kórusának fellépése különösen emlékeztető volt.

KVASJENKA • Jellegzetes szlovák karácsonyi étel: gőzön, vagy egyenként zsírral megkent, vízben főtt fánktészta. Kifőzése után ismét megkenik, és darált mákba forgatják. Van, ahol túrósan is készítik.

LÓGÓ ORROK PIACA • Nürnberg legsajátosabb utókarácsonyi nevezetessége. Akik olyan ajándékot leltek a fa alatt, amit szükségtennek tartanak, vagy bosszankodnak miatta, azok az ünnep utáni első csütörtökön megszabadulhatnak tőlük. Az e célra szervezett jótékonsági rendezvényen („Lógó orrok piaca”) elárverezhetik ezeket a könyveket, sálakat, pulóvereket, technikai eszközöket, bizsukat, szerszámokat, játékokat. A leütési ár kilencven százaléka az eladóé, tíz százaléka a városi zöld kasszáé, amely a bevételt környezetvédelemre fordítja.

LUSSEBULLAR • Olyan svéd adventi sütemény, amelyet többnyire a nagyobb gyerekek sütnék felnőtt felügyelet mellett. Sáfrányos-túrós kelttészta, amit egy-egy szem mazsola díszít. Macskafarokformájú görbítve sütik, ezért nevezik (no meg azért, mert többnyire akkor állnak neki, amikor Lucát, illetve ott Luciát mutat a naptár) Lucia macskájának.

MAGSZÓRÁS • Göcsejben a lányok karácsonykor mindenféle termésmagokat vittek, hogy az éjféle mise előtt szétszorják a templom kapujában. Úgy hitték, hogy így az elszórt magok mennyiségével azonos számú kérő között válógathatnak majd.

MÁK DARÁLÁS • Ha azt akarod, hogy valaki szívesen végezzen olyan munkát, amiben semmi öröme, kelts hozzá valami legendát, ami mégiscsak fontossá teszi számára a dolgot. Alighanem egy lusta férfi agyalhatta ki azt a Kelet-Közép-Európában elterjedt babonát, mely szerint az a lány, aki karácsonyra mákot darál, hamarosan férjhez megy. Akárki volt, jól találta ki, hisz Dél-Szlovákiában és Kárpátalján – ha hinni lehet a beszámolóknak – a legényre érett leányzók még ma is szinte egymás kezéből tépik ki a mákdarálót.

MAKOVAČA • A baranyai bosnyákok böjti étele, melyben a kemencében sült mákos tészta lereszelt, leforrázott hagymával édesítették.

A XX. századtól már kizárólag karácsonyra készítik el.

MÁRIAGYERTYA • Régen nagy keletje volt a zarándoklatok során beszerzett gyertyáknak. Ezért aztán, aki részt vett ilyeneken, az az otthon maradt családtagokra, barátokra és ismerősökre is gondolt, s vásárolt néhányat nekik. Akadtak, akik eleve ezért indultak útra, mások pedig előre megkapták a gyertyákra való összegeket. Karácsonykor ezeket a – főként Mária-kegyhelyről származott, ezért máriagyertyának is nevezett – mágikusnak tartott fényforrásokat kellett lánggra, hogy azok világoljanak az ünnepesti asztal közepén.

MÁS NÉVEN • Egy középkori norvég babona szerint karácsony idején jobb nem néven nevezni a veszedelmes vadállatokat, mert akkor a következő esztendő során, sok bajt, veszedelmet okoznak mindazoknak, akik körében elhangzik nevük. Ezért aztán, ha már muszáj volt szóba hozni egyiket vagy másikat, kedveskedő körülírással éltek. Néprajzi feljegyzések szerint a medvét leggyakrabban – hevenyészett magyar fordításban – vén bundásként, a farkast pedig kis lomposként emlegették

MEZTÉLLÁB-TILTÁS • Mohácsi sokác babona szerint: karácsonyeste nem volt szabad mezítláb járkálni, mert akkor a következő esztendőben sokat sebesedett az ember lába.

MULÓ-ELHÁRÍTÁS • Karácsony éjjelén a cigány hitvilág szerint rosszindulatú hazajáró lélek, baljós kísértetek, ártó szellemek, azaz mulók járnak. A romák, hogy megvédjék magukat tőlük, kunyhóik bejáratához rongyba kötött szerezcsendit és kámfort akasztottak.

NAVINA • A karácsonynak egy amerikai regényíró külön angyalt teremtett. Robert Lawson (1892-1957) alkotta meg Navinát, aki a szeretet ünnepén fényt és melegséget visz az emberek szívébe, csodákat tesz, hogy boldogabbá tegye őket. (Navina, a karácsony angyala – ez volt művének címe.)

NDOCCIATA • A dél-olaszországi Agnone település utcáin szenteste, a sötétedés után látszólag egy tűzfolyam csordul végig. De csak látszólag! Az összefüggő fényár a kezekben hordott és a kocsikra szerelt fáklyáknak köszönhető. A Ndocciata nevű felvonulásról azt tartják, hogy már több mint ezer éves: 1000 körül keletkezett, s egy ősi pogány fényfesztivál elkeresztényesedése. A „legyőzhetetlen fényt” megjelenítő fáklyalángok a Krisztus által hirdett „Igazságosság napvilága” jelképevé lett, amellyel elűzhető valamennyi gonosz, ártó szándék.

OLAJMÉCS • A hagyományörző örmény családoknál karácsony éjjelén előkerülnek a nemzedékről nemzedékre átörökített olajmécsesek, hogy az imbolygó lángocskák az elődöket, s az ő karácsonyi áhitatukat is megidézzék.

ŐRJÁRAT • Norvégiában ősrégi szokás volt, hogy a „karácsonyi béke” biztosítása érdekében egész decemberben megtöbbszöröztek a települések éjszakai őrseit. A bűncselekmények és tüzesetek megelőzése mellett a beosztottak feladatköréhez tartozott a családi békebontáshoz vezető, otthonon kívüli éjszakai szerelmi kalandok megakadályozása is. Akit ilyenféle előkészületen kaptak, hazaverték. Úgy intézték, hogy minden egészséges felnőtt férfilakosnak egy-egy éjszakát „jul-vakt” (karácsonyór) járőrözéssel kellett töltenie.

PARÁZSOLÁS • Több vidékünkön is parázsolásnak nevezték a karácsonyi köszöntőt. Akik ilyen-nél házaltak, Jézus dicsérete után – emlékeztetve a születésnapjára – a ház népének boldog karácsonyi ünnepeket, gazdag termést, vidámságot, egészséget, s holtuk utáni léleküdvösséget, a fiúknak, lányoknak megfelelő jegyes- és házastársat, az országnak pedig csendes békességet kívántak.

PIPICSKÉ • Szegeden és környékén azt a karácsonyi alakos kalácsot nevezik így, amelyet akként formáznak meg, hogy kisütése után kismadárra emlékeztessen.

PIROSNEMŰ • A legfurcsább karácsonyi hagyományok jegyzékén – ha lenne ilyen – mindenképp előkelő helyet követelne magának az a spanyol babonás szokás, amely alapján karácsonykor férfiaknak, nőknek és gyermekeknek is piros fehérneműt kell húzniuk szentesre, mivel ezt tekintik boldogság- és jóléthezónak. A középkorban (ítéletek tanúsítják) a piros bugyit tartották a boszorkányok, a vörös gatyát a varázslók titkos azonosító jelének. Úgy hitték, hogy ezzel serkentik a véráramlásukat. A néprajztudósok erre a történelmi hitre vezetnek vissza a fura babonát.

POGÁCSA • Aki azt hiszi, hogy a pogácsának csak tányérban és tarisznyában van létjogosultsága, az téved. Karácsonyfadísznek is megteszi. Az Alföldön a szegényebb családoknál az asszonyok gyűszűvel szaggattak ki egészen apró pogácsákat, s kisütés után, még azon frissében túvel átszúrták, s fércelő cérnával felfüggesztették a karácsonyfára. Vagy tíz-tizenötöt láncá fűztek össze, s úgy terítették az ágakra.

POHUTUKAWA • Maori nyelven így nevezik azt az őshonos fát, amely *Metrosideros excelsa*-ként olvasható a rendszertani meghatározások között. A világ nem botanikus, hanem arra tévedt turista része, illetve az ő fényképeik alapján a többiek is: új-zélandi karácsonyfaként emlegetik. Novembertől januárig hozza némileg labdarózsára emlékeztető sűrű piros virágait, ami egy kevéske képzelőerővel, messziről karácsonyfadísznek tűnhet. A helyi keresztények közül egyébként sokan valóban a műfenyőt helyettesítő növényként használják, és igazi üvegfüggőkkel egészítik ki mindazt, amit a természet félbehagyott.

PUDINGBABONA • Az angoloknál a karácsony és újév közötti napok során a távolabbi rokonok is felkeresik egymást, s a munkatársi meghívások jelentős része is ezekre a napokra esik. Így talán nem is nehéz teljesíteni a híres brit plum puddinggal kapcsolatos egyik babona szabta küszöbértéket. A helyi hie-

delem szerint ugyanis csak annak lesz a következő évben szerencséje, aki december 25-31. között legalább tizenhárom család asztalánál legkevesebb tizenhárom különböző pudingból eszik.

RÁDIÓ • Szerinte a világon vannak emberek, akik egész évben szívesen hallgatják a megnyugtató, lélekemelő karácsonyi könnyű- és komolyzenenei dallamokat. Tudomásunk szerint az Egyesült Államokban a 1980-as évek elején működött már egy olyan rádió, amely megállás nélkül karácsonyi zenéket bocsátott az éterbe. Az internet elterjedése révén, online rádió formájában az ezredfordulónk idején nagyon sok hasonló tartalomközlő jelentkezett. A web-radio.fm 2011-ben számba vette a világ olyan internetes rádióadásait, amelyek kizárólag karácsonyi muzsikát sugároznak. Négyszázhuszonhét ilyen rádiót találtak. Sok külföldi társa után tavaly november 1-jén éjfélkor Christmas FM néven elindult Magyarország első csak karácsonyi dalokat sugárzó adventi rádiója is.

RÉSZKARÁCSONY • Igen sok ország van, amelyben a karácsony pirosbetűs, munkaszünettel járó – akár többnapos – ünnep, és tán még ezeknél is több, ahol nem az. Olyan ország azonban, amelynek csak egy szűk területén ünneplik így a karácsonyt, alighanem egyetlen egy van, s az Kína. A Kínai Népköztársasághoz 1997-ben, illetve 1999-ben visszacsatolt, különleges igazgatású területeken, Hongkongban és Makaó szigetén hivatalos ünnep a karácsony. Falatnyi területeken az ország méretéhez képest.

RETEK FIGURÁK • A dél-mexikói Oaxaca állam mezőgazdaságának egyik jellemzője a területén nagyon jelentős retektermesztés. Az állam nevét adó városban különösen népszerű a fekete-, vörös- és vajretek, amely révén jelentős bevételhez jutnak a gazdák. Nyilván igazságtalannak érzik, hogy a bibliai ihletésű festményeken és a betlehemes jelenetekben azok készítői csak a háziállatokra összpontosítottak, a növényeket, különösen az ő kivá-

ló retkeiket méltatlanul kihagyták. Karácsonykor tehát igazságot szolgáltatnak, s a retkük is bekerül a mini jászol köré szervezett ünnepi csoportosulásokba... Sőt! Csak az kerül be. Minden egyes alakot, retkekből faragnak, alakítanak ki. December 23-án történik a nyilvános, utcai, a lakóházak előtti családi retekfaragás, ekkor tartják ugyanis a hagyományos Retekfesztyvált és a Retkek Éjszakáját. Ezek, és a remekművekből rendezett kiállítás nagy idegenforgalmi nevezetességgé váltak. Olyannyira, hogy példájukat az állam több települése is követi már.

RÉZVASÁRNAP • A karácsonyig hátralévő vasárnapokat a kereskedelem és a közemberek az arany- és ezüstvasárnapot a sportból vett éremsor alapján bronzvasárnappal egészítették ki, amellyel az ünnep beköszöntét megelőző harmadik hétzáró napot illetik. A katolikus egyház azonban másként használja a névadó fémeket. Náluk a rézvasárnap előzi meg az ezüstöt és aranyat.

RÖNK-ELMÉLET • Karácsony szavunk eredetét a hangváltozások (a szláv hangösszeolvadás és nyílt-hangúsodás) törvényei alapján bizonyítani igyekvő – igazoltnak azonban nem tekintett – elgondolás. E feltételezés szerint az óegyházi szláv nyelv az albánok karcun szavát vette át, amelynek eredeti jelentése rönk, tuskó. Akik ezt a származást hirdetik, úgy gondolják, hogy a kifejezés eredetileg arra a pogány szokásra utalt, amivel a rönkökből rakott máglyák éjszakai fénye mellett a téli napfordulókat, az onnantól növekvő, hosszú napokat ünnepelték.

RUPRECHT • Az osztrák-magyar-szlovák-cseh Krampusz német megfelelője. Ott ő az, aki veréssel fenyegeti azokat a gyerkőcöket, akik lemaradtak a jógyerekek jegyzékéről. A mi virgácsos Krampuszunknál nagyobb hatáskörrel rendelkezik, mert azt hirdetik róla, hogy fel is falhatja, zsákba dugva magával viheti a vásott kölyköket. Különlegessége az is, hogy néhány

térségben góyalábon közlekedik, a száz gyerekek pedig nem is félnek tőle, mert nekik ő hozza az ajándékokat is.

SEGÉLYDAL • 1984. december 3-án jelent meg a Do They Know, It's Christmas? (Tudják, hogy karácsony van?), amely a skót Midge Ure és az ír Bob Geldof közös szerzeménye. Az etiópiai éhínség szörnyű képeit látva töprengtek el azon, hogy mit tehetnek, miként rázhatják fel a világot: ne nézzék tétlenül ezt a pusztító, reménytelen szenvedést. Riasztotta őket a gondolat, hogy boldog karácsonyt él meg a keresztény világ, miközben másutt e szent napok alatt tömegesen halnak éhen. A dal összes jogdíját Etiópiának szánták, ezért Geldof a legnépszerűbb brit előadókat hívta közös éneklésre a hangstúdióba. (George Michael, Phil Collins, Boy George, Sting, Bono, Paul McCartney, David Bowie és sokan mások, összesen 49 zenész és énekes működött közre a lemez elkészítésében. Mindegyikük saját rajongóikat hozták a nemes ügryhöz.) Már az első héten egymillió példány kelt el a lemezből. A szám öt hétig – tehát a teljes ünnepi szezonban – vezette a slágerlistát, s volt rádió, amelyik minden órában eljátszotta egyszer, de más rádiók is többször leadták naponta. A brit kormány is csatlakozott: e lemez forgalmi adójáról lemondva, azt jótékonyági célokra fordította. Végül többmillió fontnyi segélyt lehetett átutalni az etiópiai éhség enyhítésére.

SOMFAÁG • A szlovákiai, žiranyi (zserei) lányok Luca-ága nagyobb képességekkel volt felruházva, mint ami másutt készült. Azok, ha Luca-naptól karácsonyig kizöldültek, csakis azt tették nyilvánvalóvá, hogy rövidesen kendőre lesz cserélhető a párta, oltár elé, konty alá kerül a zöldágra vergődött menyecskejelölt. Zsérén viszont, ha kizöldült a – mindig somból metszett – gally, észnél kellett lennie minden legénynek, aki az éjféli misén megfordult. Ha egy leány hazatérőben titkon megérintette őt a zöld gallyával, biztos lehetett abban, hogy jövőre férjét simogatta meg vele.

Arról, hogy a legkapósabb legény, akit sok ág simogatott sorra, kit vett végül nejl, arról persze nem szól a fáma.

SZALMASÖPRÉS • Szerb közösségekben honos szokás, hogy karácsony elmúltával a szobák padlójára – a betlehemi jászol istállójának körülményeire emlékeztető – széthintett szalmát általános bolondozások közepette, a házasulandó korba lépett legények söpri össze. Csapatokba verődve, zenekísérettel járják a lányos házakat, ahol, miután megvendégelték őket, valamennyien megtáncoltatják a család nőnemű tagjait. Végül összesöpri a szalmát és elcsennek egy kendőt, sálat, vagy más ruhadarabot, amit a hangszereikre kötnék, s az esti bálon, egy újabb táncal lehet kiváltani.

SZÉLJÁRÁS • Nagycétényben – írja Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos Babonaszótára – azt mondják: ha éjféli mise után nyugatról fúj először a szél, hogy sok embert hajt majd nyugalomra; ha keletről, hogy sokan születnek majd.

SZENT IGNÁC • Bulgáriában hagyományosan december 20-át, az oroszlanok elé vetett Antiochiai Szent Ignác, Szíria vértanú püspökének keleti egyházi szerinti emléknapját tekintik a karácsonyi idény, az ünnepi készülődés kezdetének. Akkor kezdik meg a házak feldíszítését, egyes sütemények elkészítését, de a karácsonyi fenyőt is többnyire aznap veszik meg.

SZÓLÁSOK • A magyar szólásmondások között több is akad, amelyik karácsonnyal példalózik. A legtöbb arra utal, hogy a szegényebb embereknek ez az ünnep jelentette az év legboldogabb napjait, a viszonylagos bőséget („Egyszer esik esztedőben karácsony.”, „Nincs minden nap karácsony.”). Ilyenkor még a legszegényebbek is jót ehettek („Jóllakott, mint a tót karácsonyestén.”, „Különös, mint karácsonykor a tőkáposzta.”). A rosszabb napokban ezek az emlékek nyújtottak vigaszt („Lesz még nekem karácsonyom!”). Ezek az állandósult – és részben

megörökölt – szókapcsolatok az egyszerű emberek kellemes életvezését tükrözik, amely őket az évszázadok során a karácsonyhoz fűzte.

SZŐLŐSZEMEK • A portugál cigányok karácsonykor e célra félretett szőlőfürtből tizenkét-tizenkét szemet csipegetnek le, s tálalnak fel a vacsora végeztével valamennyi családtagnak. Mindezt egészségbiztosító szertartásnak gondolják, amivel a következő tizenkét hónap betegségmentességét vélik elintéztnek. Itáliai források szerint, amikor éjfélt üt az óra az olaszok is esznek tizenkét szőlőszemet egymás után, ugyanis ez számuka egy évnvi szerencsét biztosít. Érdekes, hogy valaha a karácsonyi szőlőéves hagyománya hazánkban is közismert volt. H. Kovács Mihály az 1910-1936-os makói hagyományokról ezt is rögzítette: „A karácsony ünneplésére készülődés szülővárosomban [...] nem adventhez kötődött. Az első szó a karácsonyi ünnepről Mihály napján [szüretkor] esett: ...ezen a napon válogatták ki a csemegeezőző javát, szépét, és akkor hangzott el: na, ezeket a fürtöket felfűzzük, s karácsonykor a vacsora után ezekből teszünk az asztalra.”

TÁNCGÁLA • Balatonfüreden advent első vasárnapján hagyományos az „Advent fényei” című táncgála. 2004-ben, amikor megnyitották a városi sportcsarnokot, a Sellő Alapítvány táncgálája is része volt a műsornak. A nagy tetszéssel fogadott produkciót aztán a következő évben is megismételték, ahogyan azóta is évről évre. Manapság már több mint száz táncos fellépésével rendezik meg.

TELEFONSTOP • Szenteste és karácsony első napján a finneknél súlyos illemszabálysértés meglátogatni bárkit is. Még a rokonságot sem keresik fel, s telefonálni sem illik ilyenkor. A tágabb család tagjaira rányitni az ajtót, a barátoknak beköszönni csak karácsony második napján szabad. (Akkor viszont el is várják.) A telefonon történő köszöntésnek pedig vagy meg kell előznie a szentestét, vagy karácsony utánra marad.

TÖLTÖTT KÁPOSZTA • A magyarországi bolgárkertészek XVIII-XX. századi szokásait kutató *Uricskayné Szabeva* Aszja említi meg egy tanulmányában, hogy a nevezettek karácsonykor nagy adag töltött káposztát készítettek sok-sok töltelekkel, mert az asztalhoz ülve hagyományosan ez a köszöntés hangzott el: „ahány töltött káposzta van az asztalon, annyi bárány lesz tavaszszal”.

TÜNDÉRFÁ • Pápán és környékén a XIX. század végén és a XX. első évtizedeiben még ezen a néven emlegették az ünnepre felcicomázott fenyőket. Csak azután lett ott is általánossá a karácsonyfa nevezet.

UBORKA • Az Egyesült Államokban a mai napig szokás uborkával díszíteni a fenyőt, aminek a hagyománya a polgárháború idejéből származik. John C. *Lower* katona az éhhaláltól félve, karácsony estéjén egy szál uborkáért könyörgött fogvatartójának, hogy életben maradhasson. Szabadulása utána meg volt róla győződve, hogy ez mentette meg az életét, így született meg ez a hagyomány.

ÜNNEPEK BÖLCSŐJE • Arany-szájú *Szent János* (349-407) konstantinápoly érseke, a jeles egyháztanító nevezte „minden ünnep bölcsőjének” a karácsonyt, melynek december 25-i időpontját Antiochiában csak nagyon nehezen lehetett elfogadtatni. Abban, hogy végül mégis sikerült, személyének orosz-lánrésze volt. 386. december 20-án tartott híres prédikációjában azt is állította, hogy a karácsony „minden

ünnepnél nagyobb tiszteletet és megilletődöttséget vált ki”, s hogy „jászolban fekvő, bepólyált Urunk megindító és csodás látvány”.

VALÓBAN... • Az ortodox keresztények minden karácsonykor személyes és nyilvános hitet tesznek Jézus s a betlehemi történet igazsága mellett. A karácsonyi köszöntés náluk így szól: „Krisztus megszületett!” Amire az ekként üdvözöltek a „Valóban megszületett!” szavakkal válaszolnak.

VÉGSZAVAK • Alaszkában az a szokás járja, hogy ilyenkor kötelezően a helyi nyelvjárásban éneklük a karácsonyi dalokat. Azt is ráveszik az éneklésre, aki egyébként nem szokott dalra fakadni. Az utolsó szót ugyanis mindenkinek énekelnie kell, mivel úgy tartják, Isten csak így hallgatja meg az imáikat.

VERTEP • Az ukránok hordozható betlehemes bábszínházukat nevezik így. Általában egy doboz ez, amelyből egy- vagy kétszintes játékkeret alakítanak ki a pálcikára tűzött bábok mozgatására. Alján többnyire kendő rejti a bábosok lábát. Az „emeleten” a fő történések, lent a bibliában nem szereplő (vagy nem úgy szereplő) közjátékok adatnak elő. (Egyébként az ausztriai Steyrben és környékén, feljegyzések szerint kb. 1850 óta hasonlóan többszintes pálcás vándorbábjátékkal keresték fel a családokat, amit náluk természetesen nem vertepként említettek.) A bolgárok, a horvátok, a szerbek, de az ukránok és az oroszok egy része is vertepvel jár házról házra, ám többségük

adományokat remélve ugyanolyan élszereplős drámajátékként adja elő a szenteste történetét, mint a mi betlehemeseink. A vertep, illetve vertepje szavak a barlang jelentést hordozzák magukban, amely Jézus születése helyét, azt a bizonyos istálló idézi fel, amit hagyományosan egy kőodúban képzeltek el.

VETŐABROSZ • Mindaz, amit karácsonykor használnak, a néphit szerint később is szerencsét hozhat. Épp ezért e tárgyak és eszközök máskor is jelentős szerepet kapnak. A karácsonyi asztalterítőt például tavasszal arra használták, hogy – bő termést remélve – abból vessék az első búzaszemeket.

VÖDÖR • Karácsonykor a beás cigányok üres vödörrel nem léphettek be a lakásba, mert attól tartottak, hogy amikor legközelebb kiviszik, az ott lakók szerencséje is a vödörrel távozik.

ZACSKÓHÚZÁS • Írországban és az ír ősoktól származó amerikaiak körében terjedt el az a szokás, hogy bár december 25. az ajándékosztó nap, a szentestén is adnak egymásnak apróbb ajándékot. Teszik ezt úgy, hogy nem is tudják, ki kapja meg a nagy zsákba, vagy az úgynevezett karácsonyi harisnyába rejtett meglepetésüket. Az együtt ünneplő valamennyi családtagnak – egy vagy több – egyforma méretű kis díszzacskót adnak, ami(k)be valami csekély értékű, mosolyfakasztó, tréfás ajándék kerül. Ezek a zacskócskák kerülnek elő a 24-ei vacsorát követően, méghozzá úgy, hogy ki-ki benyúl a nagy zsákba, kihúzza egy zacskót, majd mindenkinek megmutatja, mit talált benne. Többnyire nagy derűtség kerekedik belőle, hiszen sok esetben a kézbe kerülő kincsek megnevezése sem egyszerű azoknak, akik sosem láttak-használtak még életükben például pipaszurkálót, vagy bajuszpödrőt, vagy nem igazán tudják mit is kezdhetnének férfi létükre egy harisnyatartóval... Másnap aztán jöhetnek az igazi ajándékok.

Hegedűs Sándor összeállítása